

5

Eiere og organisering av kraftsektoren

- Eiere og selskapsformer
- Organisering og restrukturering av kraftsektoren
- Selskaper innen ulike virksomhetsområder
- Statnett SF
- Regnskapsmessige nøkkeltall for kraftselskapene

5.1 Eiere og selskapsformer

5.1.1 Eiere

Etableringen av et fritt kraftmarked tidlig på 1990-tallet førte til at kraftforsyningen i større grad ble ordinær forretningsvirksomhet. Dette har ført til endringer i eierrollen, blant annet at eierne ofte stiller strengere krav til lønnsomhet i virksomheten enn tidligere. Norsk kraftforsyning er fortsatt dominert av offentlige eiere.

Alle som skal levere og omsette elektrisk energi, eller som kan komme i en eller annen form for monopolsituasjon (nettvirksomhet), må ha omsetningskonsesjon, jf. kapittel 4.3.4. 1. januar 2002 var det til sammen 307 selskap med omsetningskonsesjon i Norge³. Holdingselskap som selv ikke har konsesjonspliktig virksomhet er ikke inkludert i dette tallet.

Tabell 5.1 viser hvordan eierskapet til selskapene med omsetningskonsesjon fordeler seg. Fra tabellen ser en at 223 selskaper er helt eller delvis kommunalt eid, og at 136 av disse har kun kommunale eiere. Et selskap som bare har kommunale eiere kan likevel ha flere kommuner som eiere. Tabellen sier således ikke noe om antall eiere i hvert selskap. Mange selskaper har flere eiere og det er en økende grad av krysseierskap i sektoren.

Tabell 5.1 Eierskap per 1. januar 2002

	Eierandel	Eneeier
Kommunale eiere	223	136
Fylkeskommunale eiere	42	9
Statlig eier	23	4
Private eiere	126	65

Kilde: NVE

Kommunene og fylkeskommunene eier om lag 55 prosent av produksjonskapasiteten i landet. Staten eier om lag 30 prosent og private selskaper eier om lag 15 prosent⁴.

Staten eier store deler av sentralnettet. I tillegg eier private selskaper, fylkeskommuner og kommuner noe sentralnett. Kommuner og fylkeskommuner eier det meste av regionalnettene og de lokale distribusjonsnettene.

Statens eierskap til sentralnettet forvaltes gjennom Statnett SF, og eierskapet til kraftproduksjon forvaltes gjennom Statkraft SF.

Det er private eierinteresser innenfor alle virksomhetsområdene (produksjon, omsetning og overføring). Nærmere halvparten av selskapene der det kun er private eierinteresser er rene omsetningsselskaper.

Utenlandske eierinteresser er relativt begrenset i norsk kraftforsyning, men flere utenlandske selskap har fått konsesjon til å drive kraftomsetning i Norge. Disse driver i all hovedsak

³Kommuner som videreselger konsesjonskraft til energiverk hvor de ikke har eierandeler, og selskap som har konsesjon med forenklede vilkår (jf. kap. 4.3.4) er ikke inkludert (industriverk).

⁴Flere selskaper har blandet fylkeskommunalt, kommunalt, statlig og privat eierskap. Den prosentvise fordelingen er knyttet til majoritetseier.

handel i engrosmarkedet. I tillegg er det utenlandske foretak som enten har kjøpt eierandeler i norske selskaper eller opprettet egne norskregistrerte datterselskaper. De utenlandske eierinteressene er i stor grad konsentrert om selskaper som driver omsetning.

5.1.2 Selskapsformer

De senere år har mange kraftselskap blitt omdannet fra kommunale bedrifter til aksjeselskap, og mer enn 70 prosent av alle selskap i kraftsektoren er nå organisert som aksjeselskap. I figur 5.1 er den selskapsmessige organiseringen per 1. januar 2002 illustrert.

En årsak til at mange selskaper velger aksjeselskap som selskapsform er at energilovforskriften krever at omsetningskonsesjonærer fører regnskap etter regnskapsloven. I et aksjeselskap har eieren også mulighet til å begrense sitt økonomiske ansvar. Eieren er ansvarlig for den innskutte aksjekapitalen, men ikke for gjeld som selskapet måtte ha. I fylkeskommunale og kommunale bedrifter er eierne uansett

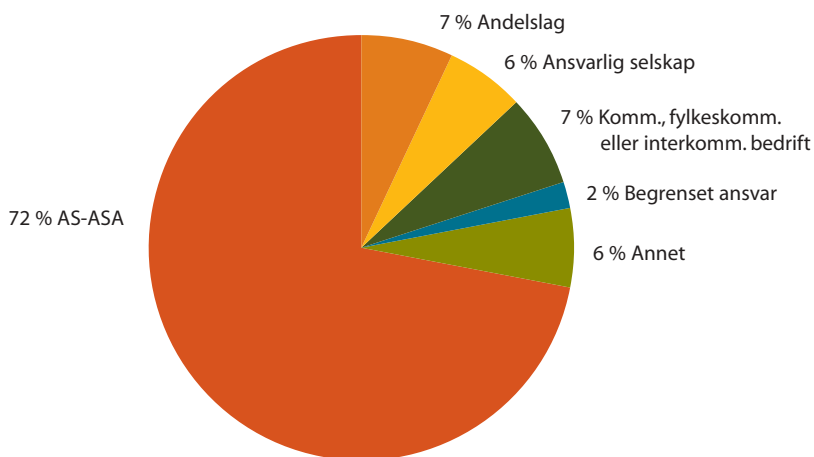
ansvarlig for all virksomhet i bedriften, også gjelden.

Statens eierskap er forvaltet gjennom statsforetakene Statnett og Statkraft. Organisering som statsforetak innebærer blant annet at staten er ansvarlig for selskapets gjeld og at ingen andre enn staten kan være eiere. For øvrig er det ikke store forskjeller mellom statsforetak og aksjeselskap.

Stadig flere selskap organiseres som konsern. Nærmere 40 prosent av alle omsetningskonsesjonærer er organisert i en konsernstruktur. Om lag 30 prosent av morselskapene har selv konsesjonspliktig virksomhet, mens de resterende er rene holdingselskaper.

Per 1. januar 2002 er det totalt 46 konsern med til sammen 101 datterselskap. Datterselskap som skal drive konsesjonspliktig virksomhet må ha egen omsetningskonsesjon. Konserndannelser medfører således en økning i antall konsesjonærer.

Figur 5.1 Selskapsformer

Kilde: NVE

5.2 Organisering og restrukturering i kraftsektoren

5.2.1 Organisering

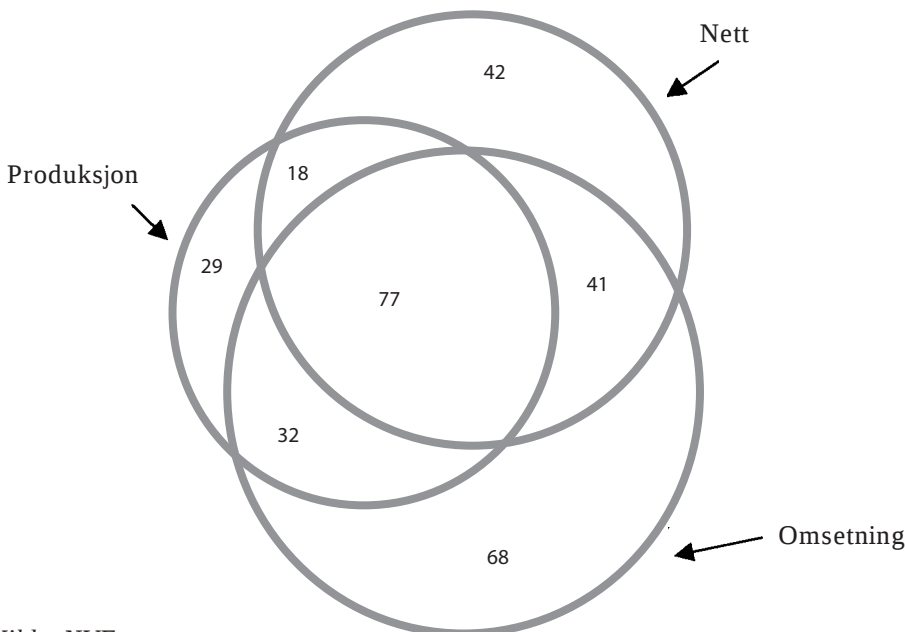
Kraftsektoren er organisert på ulike måter rundt aktivitetene produksjon, omsetning og overføring av kraft. Avhengig av hvilken virksomhet som drives betegnes ofte selskapene som produksjonsselskap, nettselskap, omsetningsselskap, vertikalt integrerte selskap eller industriverk, i noen tilfeller omtalt under samlebetegnelsen energiverk. I tillegg er det etablert selskaper som kun driver megling og formidling av kraftkontrakter.

Alle som skal levere og omsette elektrisk energi, eller som kan komme i en eller annen form for monopolsituasjon (nettvirksomhet) må ha omsetningskonsesjon. Figur 5.2 viser antall selskap med omsetningskonsesjon fordelt

på ulike former for virksomhet per 1. januar 2002. Sirklene som overlapper hverandre illustrerer i hvor stor grad selskapene driver ulike former for virksomhet. Fra figuren ser en for eksempel at det er 77 selskaper som driver både produksjon, omsetning og nettvirksomhet, og at 42 selskaper driver bare nettvirksomhet. Totalt er det 307 selskaper som har omsetningskonsesjon

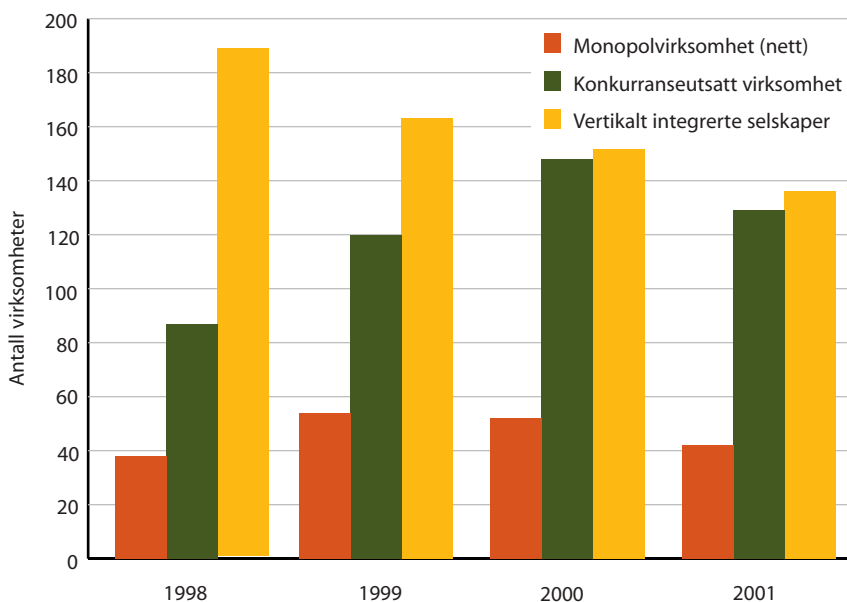
Figur 5.3 viser utvikling i de ulike virksomhetsformene i årene 1998-2001. Fra figuren ser en at antall vertikalt integrerte selskaper har blitt redusert i denne perioden, noe som blant annet skyldes sammenslåinger til større vertikalt integrerte selskaper. Antall selskaper (juridiske enheter) som driver kun konkurranseutsatt virksomhet var økende i årene 1998 til 2000, mens det i 2001 var en reduksjon.

Figur 5.2 Omsetningskonsesjonærer etter virksomhet

Kilde: NVE

Figur 5.3 Utvikling i virksomhetsformer 1998-2001

Kilde: NVE

5.2.2 Restrukturering av kraftbransjen

Med bakgrunn i dereguleringen av energisektoren i Europa pågår det en betydelig omstrukturering av kraftnæringen i de fleste europeiske land, og på tvers av landegrensene.

I Norge har mange kommuner og fylkeskommuner solgt ut eierandeler i kraftselskapene. Samtidig er det blitt etablert større regionale kraftselskaper som for eksempel Lyse Energi, Agder Energi, BKK og Skagerrak Energi, dels gjennom erverv og dels ved fusjoner.

Statkraft har ervervet eierandeler i flere større norske kraftselskaper. I noen grad har utenlandske selskaper ervervet eierandeler i norske kraftselskaper, hovedsakelig innen nettverk-

somhet og omsetning. Med unntak av at Statkraft har ervervet eierandeler i det svenske selskapet Sydkraft, har norske selskaper i liten grad foretatt investeringer i andre land.

De to siste årene er det omsatt eierandeler i norske kraftselskaper for om lag 40 milliarder kroner. Det ble omsatt nærmere 50 eierposter i løpet av 2001 for om lag 20 milliarder kroner. Tilsvarende ble det omsatt om lag 60 eierposter i 2000 for i underkant av 20 milliarder kroner⁵.

Det foregår fortsatt en betydelig restrukturering uten omsetning av eierposter i den norske kraftbransjen. Verdier tilsvarende om lag 17 milliarder kroner var omfattet av fusjoner i Norge i 2001. Tilsvarende beløp i 2000 var nesten 30 milliarder kroner.

⁵ Tall i henhold til Pareto Securities.

Tabell 5.2 De 10 største kraftprodusentene i Norge per 1. januar 2002

Produksjonsselskap	Midlere årsproduksjon		Installert effekt	
	TWh	Andel pst.	MW	Andel pst.
Statkraft*	36,2	30,7	8 673	31,4
Norsk Hydro	7,1	6,0	1 440	5,2
BKK	6,8	5,8	1 541	5,6
E-CO Vannkraft	6,8	5,7	1 891	6,9
Agder Energi	6,5	5,5	1 414	5,1
Lyse Energi	5,9	5,0	1 544	5,6
Skagerrak Energi	4,3	3,7	1 122	4,1
Trondheim Energiverk	3,2	2,7	746	2,7
Hafslund	2,6	2,3	504	1,8
Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk	2,6	2,2	568	2,1

* Ikke inkludert eierandeler i Sydkraft og norske selskaper

Kilde: NVE

En annen utvikling i kraftbransjen er at aktører som tradisjonelt bare har drevet med virksomhet innen kraftforsyning har begynt å tilby sine kunder også andre tjenester, eksempelvis telefoni, alarm og forsikring.

5.3 Selskaper innen ulike virksomhetsområder

5.3.1 Produksjonsselskaper

Det er totalt 156 selskaper som produserer kraft i Norge. Av disse driver 29 selskaper kun med produksjon.

Tabell 5.2 gir en oversikt over de 10 største kraftprodusentene i Norge per 1. januar 2002.

Statkraft er den klart største produsenten i Norge. Svenske Vattenfall er den største produsenten i Norden, mens Statkraft og finske Fortum er omtrent like store om man regner med Statkrafts eierandeler i andre selskaper

og Fortums oppkjøp av Birka (svensk). Sammenlignet med de største nordiske produsentene har de øvrige norske produsentene en relativt liten produksjon.

De 10 største kraftprodusentene i Norge disponerer vel to tredeler av total midlere produksjonskapasitet i landet, og har installert omtrent den samme andelen av total effekt.

Av de 156 norske kraftprodusentene er 104 organisert som aksjeselskaper. De fleste produsentene er eid av fylkeskommuner og kommuner. Ofte eier flere kommuner kraftselskaper i fellesskap.

Mange av de privateide produksjonsskapene er industriverk som i all hovedsak produserer kraft til egen industrivirksomhet. Disse selskapene har omsetningskonsesjon etter forenklete vilkår (jf. kap. 4.3.4). Det er 20 slike industriverk.

5.3.2 Nettselskap

Et nettselskap kan eie lokallnett, regionalnett eller sentralnett. Totalt er det 178 selskaper som har nettvirksomhet på ett eller flere nivå. 42 av selskapene er rene nettselskaper. De øvrige selskapene driver i tillegg til nett også produksjon og/eller omsetningsvirksomhet, jf. figur 5.2. De fleste nettselskapene er helt eller delvis eid av en eller flere kommuner. Statnett SF, som eier ca. 87 prosent av sentralnettet, er eid av staten.

113 av de 178 selskapene som driver nettvirksomhet er organisert som aksjeselskap (AS og ASA), 22 som andelslag og 20 som kommunale, fylkeskommunale eller interkommunale bedrifter.

Tabell 5.3 viser de 10 største nettselskapene og distribusjonsdelen av vertikalt integrerte selskaper per 1. januar 2001 fordelt etter sluttlevering og antall kunder.

5.3.3 Vertikalt integrerte selskap

Vertikalt integrerte selskap eier både nett og kraftproduksjon og/eller kraftomsetning. På samme måte som nettselskapene selger de kraft til sluttbrukere i det området der de har fordelingsnett. Ofte konkurrerer de også om kunder i andre nettselskapers områder.

Det er totalt 136 selskap som driver både konkurranseutsatt virksomhet (produksjon og/eller omsetning) og nettvirksomhet. Av disse driver 77 selskaper både produksjon, omsetning og nettvirksomhet. 76 er organisert som aksjeselskap.

Gjennom konserndannelser oppstår nye former for vertikal integrering, for eksempel ved at rene nettselskap er organisert under konsern hvor det er produksjon og omsetning i andre datterselskaper.

5.3.4 Omsetningsselskap

Omsetningsselskap kjøper kraft i mark-

Tabell 5.3 De 10 største nettselskapene (distribusjonsnett) per 1. januar 2001

Nettselskap	Antall kunder	Overført mengde GWh/år
Viken Energinett AS	306 071	8 445
BKK Nett AS	172 188	4 495
Lyse Nett AS	101 678	3 632
Østfold Energi Nett AS	91 662	2 168
Trondheim Energiverk Nett AS	84 988	2 205
Nord-Trønderlag Elektrisitetsverk	74 832	1 973
Energiselskapet Asker og Bærum Nett AS	72 578	2 179
Akershus Nett AS	71 034	2 032
Aust-Agder Energi Nett AS	62 633	1 397
Troms Kraft Nett AS	60 623	1 976

Kilde: NVE

edet for videresalg, i all hovedsak til sluttbrukere. Dette tilsvarer i stor grad omsetningsvirksomheten i de tradisjonelle distribusjonsselskapene.

I tillegg til de tradisjonelle aktørene i kraftbransjen har også andre aktører startet salg av kraft, eksempelvis oljeselskaper. Disse kaller seg ofte totalleverandører av energi, siden de i tillegg til kraft også tilbyr andre energiprodukter som olje og gass.

Totalt er det 218 selskaper som driver kraftomsetning, 68 av disse selskapene har omsetning som eneste virksomhet. De fleste omsetningselskapene er organisert som aksjeselskap.

Tabell 5.4 viser de 10 største omsettere av elektrisk energi etter levering til sluttbrukere. Tabellen viser total omsetning og omsetning fordelt på husholdninger, hytte og fritidshus og annen virksomhet. De to største

omsetterne, Statkraft og Norsk Hydro Produksjon, leverer kun til industri og næringsvirksomhet.

5.3.5 Kraftmeglere

Kraftmeglere kjøper ikke kraft selv, men formidler kjøp og salg av kraft på vegne av en kunde. Virksomhet som megler krever ikke omsetningskonseksjon.

5.4 Statnett SF

Statnett SF har ansvaret for å bygge og drive sentralnettet. Foretaket eier om lag 87 prosent av sentralnettet, og er operatør for hele sentralnettet. Statnett SF har også systemansvaret på kort og lang sikt. Å være systemansvarlig innebærer at foretaket koordinerer driften av det samlede norske kraftsystemet, bl.a. ved å sørge for at produksjonen av kraft til enhver tid er lik forbruket.

Videre spiller Statnett en sentral rolle i utvikling og drift av overføringsforbind-

Tabell 5.4. De 10 største omsettere av energi per 1. januar 2001 (GWh/år)

Selskap	Total omsetning	Husholdninger hytter/fritidshus	Annen virksomhet*
Statkraft SF	18 998	0	18 998
Norsk Hydro Produksjon AS	13 968	17	13 950
Oslo Energi AS	7 492	3 109	4 383
Tindra AS	6 588	3 774	2 814
BKK Kraftsalg AS	4 820	2 461	2 359
Lyse Marked AS	3 446	1 575	1 870
Vestfold Kraft Energi AS	2 661	1 409	1 251
Østfold Energi Kraftsalg AS	2 317	1 028	1 289
Nord-Trøndelag Elektrisitetsverk	2 199	809	1 390
Troms Kraft Marked AS	2 021	879	1 142

* Industri og annen næringsvirksomhet

Kilde: NVE

elsene til utlandet. Dette innebærer blant annet et utstrakt samarbeid med de systemansvarlige selskapene i de andre nordiske landene. Dette samarbeidet er et viktig grunnlag for det nordiske kraftmarkedet. De nordiske systemansvarlige deltar videre i samarbeidsorganisasjonen Nordel, jf. Nordels hjemmeside www.nordel.org. Det nordiske kraftmarkedet er nærmere omtalt i kapittel 7.3 og 7.4.

Sammen med Affärsverket Svenska Kraftnät eier Statnett SF i dag like deler av Nord Pool ASA. Nord Pool er den nordiske kraftbørsen som organiserer det fysiske og de finansielle markedene for krafthandel. Nord Pool og disse markedene er nærmere omtalt i kapittel 7.

5.5 Regnskapsmessige nøkkeltall for kraftselskapene

Kraftselskapene hadde i 2000 et driftsresultat på 11,6 milliarder kroner, mot

10,5 milliarder kroner i 1999. Årsresultatet var 6,7 milliarder kroner i 2000, mot 5,7 milliarder kroner året før. Utbetalt utbytte i 2000 var på 3,7 milliarder kroner, mens det i 1999 var på om lag 3 milliarder kroner. Dette utgjorde 55 prosent av årsresultatet i 2000. Det er en økning fra 1999 da utbyttet utgjorde nær 53 prosent av årsresultatet, mens det i 1998 var vel 40 prosent av årsresultatet. Bokført totalkapital i 2000 var 234 milliarder kroner, med en bokført egenkapitalandel på om lag 50 prosent.

Totalkapitalens rentabilitet før skatt - eller totalrentabiliteten⁶ - lå på 6,0 prosent i 2000, mens den var på 5,8 prosent i 1998 og 1999. Ved beregning av totalrentabiliteten er det tatt hensyn til finansinntekter, men ikke ekstraordinære poster. Egenkapitalrentabiliteten⁷ etter skattekostnader økte fra 5,4 prosent i 1999 til 6,1 prosent i 2000.

⁶ Totalrentabiliteten = ((resultat før ekstraordinære poster + rentekostnader) / gjennomsnittlig totalkapital) x 100. Gjennomsnittlig totalkapital er snittet av totalkapitalen per 1.1. og 31.12.

⁷ Egenkapitalrentabilitet etter skatt = ((resultat før ekstraordinære poster - skattekostnad) / gjennomsnittlig egenkapital) x 100. Gjennomsnittlig egenkapital er snittet av egenkapitalen per 1.1. og 31.12.

Tabell 5.5 Regnskapsmessige nøkkeltall 1998 - 2000

Regnskapsmessige nøkkeltall, milliarder kr	1998	1999	2000
Driftsinntekter	59,4	62,4	65,4
Driftsresultat	10,7	10,5	11,6
Resultat før ekstraordinære poster	7,3	7,8	9,0
Resultat før skattekostnader	9,2	8,2	9,7
Årsresultat	7,1	5,7	6,7
Utbytte	3,0	3,0	3,7
Omløpsmidler	34,7	34,6	37,2
Kraftstasjoner, fallretter, reguleringer	89,9	93,1	90,0
Nettanlegg	44,3	45,3	45,4
Øvrige anleggsmidler	36,0	48,6	61,8
Kortsiktig gjeld	22,4	25,9	30,1
Langsiktig gjeld	82,7	90,2	92,5
Egenkapital	99,8	105,5	111,7
Totalkapital	204,9	221,5	234,4
Totalrentabilitet før skatt, prosent	5,8	5,8	6,0
Egenkapitalrentabilitet etter skatt, prosent	5,3	5,4	6,1

Kilde: SSB